

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-9>

УДК 338.48

Ігор ЖУРБА

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2554-0914>

e-mail: igor.zhurba@ukr.net

Ігор НЕСТОРИШЕН

Університет економіки і підприємництва

<https://orcid.org/0000-0003-0765-195X>

e-mail: nestor_nema@ukr.net

Сергій МАТЮХ

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-9899-109X>

e-mail: matuh@khmnu.edu

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті актуалізовано питання необхідності удосконалення державної туристичної політики з використанням інструментів регіонального розвитку та державно-приватного партнерства. Авторами наголошено, що післявоєнне відновлення України повинно передбачати використання внутрішніх резервів та можливостей відновлення економічного потенціалу України, серед яких туристична галузь має займати провідне місце. Наголошено, що сфера туризму в Україні має значний нереалізований потенціал, а за умови розроблення та імплементації дієвої державної туристичної політики у сукупності із використанням інструментів регіонального розвитку, туристична галузь може стати потужним підґрунтям економічного відновлення як регіонів, так і національної економіки в цілому. В дослідженні зазначено, що трансформації в системі державного управління та регулювання, які були направлені на підвищення рівня децентралізації державного управління та вітчизняної економіки, сприяють використанню інструментів державно-приватного партнерства в сфері туризму.

Ключові слова: туризм, туристична політика, регіональний розвиток, державно-приватне партнерство в сфері туризму, децентралізація.

Ihor ZHURBA

Khmelnytskyi National University

Ihor NESTORISHEN

University of Economics and Business

Serhiy MATYUKH

Khmelnytskyi National University

IMPLEMENTATION OF STATE TOURISM POLICY IN THE CONTEXT OF REGIONAL DEVELOPMENT

The article updates the issue of the need to improve the state tourism policy using tools of regional development and public-private partnership. The authors emphasized that the post-war recovery of Ukraine should involve the use of internal reserves and opportunities to restore Ukraine's economic potential, among which the tourism industry should occupy a leading place. It was emphasized that the field of tourism in Ukraine has significant unrealized potential, and under the condition of the development and implementation of an effective state tourism policy in combination with the use of regional development tools, the tourism industry can become a powerful basis for the economic recovery of both regions and the national economy as a whole.

The purpose of the study is to analyze the current state of state tourism policy in Ukraine in the context of the use of regional development tools, as well as the specifics of the use of public-private partnership as a mechanism for implementing a new state policy in the field of tourism.

The study stated that the transformations in the system of public administration and regulation, which were aimed at increasing the level of decentralization of public administration and the domestic economy, contribute to the use of public-private partnership tools in the field of tourism. The ultimate goal of decentralization was, first of all, to ensure the ability of local communities to independently, at the expense of their own resources, solve issues of local importance. It is about providing territorial communities with greater resources and mobilizing their internal reserves, namely: implemented changes have expanded the financial capabilities of local self-government and made it possible to make the new united communities economically self-sufficient and capable.

Fiscal decentralization in combination with other modern instruments of state support creates conditions for a wide budget space for the implementation of local initiatives, and a key place in this system of relationships should be occupied by public-private partnership. The authors proposed the distribution of interests and areas of responsibility of the participants in the system of public-private partnership relations in the field of tourism.

Keywords: tourism, tourism policy, regional development, public-private partnership in the field of tourism, decentralization.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Одним із найактуальніших питань майбутнього України в сучасних умовах є пошук шляхів економічного відновлення держави у післявоєнний період. Так, 4-5 липня 2022 р. у швейцарському місті

Лугано відбулась Міжнародна конференція з відновлення України, у якій взяли участь представники 40 країн і 18 міжнародних організацій. Представниками України спільно із партнерами розроблено план відновлення України, який передбачає відновлення економічного, соціального та фінансового сектору у двох напрямках: по галузях (параметричний напрям) і регіональний. Велика увага приділена тому, щоб покращити вітчизняний інвестиційний клімат за допомогою багатьох інструментів, зокрема, шляхом створення інструментів дерегуляції, покращення податкового навантаження тощо. Відмітимо, план економічного відновлення України включатиме подальший розвиток інфраструктури, структурну модернізацію та перезапуск економіки, імплементацію європейських стандартів в усіх сферах, заходи з подолання безробіття, підтримку вразливих груп населення, відновлення та збереження культурної спадщини [1]. Втім, окрім міжнародних джерел економічного відновлення Україна повинна максимально ефективно використовувати внутрішні резерви та можливості, зокрема, сприяти економічному зростанню вітчизняного бізнесу шляхом створення відповідних умов. У цьому контексті особливої актуальності набувають питання необхідності вдосконалення державної туристичної політики в напрямі підвищення ефективності регіонального розвитку з метою відновлення та зростання вітчизняного туристичного ринку шляхом збільшення кількості іноземних туристів. Вирішення зазначених питань із застосуванням інструментів державно-приватного партнерства дозволить сформувати потужне підґрунтя не лише регіонального, але й державного розвитку.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій

Відмітимо, у науковій літературі є безліч публікацій щодо особливостей державного регулювання сфери туризму, напрямків розвитку та перспектив реалізації державної туристичної політики в Україні в контексті регіонального розвитку, а також проблем реалізації проєктів туристичної діяльності на засадах державно-приватного партнерства. Зокрема, зазначені тематики у своїх працях досліджують Григор'єва Л. [2], Гризовська Л. [3], Гуменюк А. [4], Коледа Г. [5], Шпак Л. [6], Шупік Б. [7] та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість публікацій науковців з питань державного регулювання розвитку туристичної сфери, невирішеними залишаються питання напрямів відновлення туристичної галузі шляхом використання інструментів регіонального розвитку та державно-приватного партнерства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою дослідження є аналіз сучасного стану державної туристичної політики в Україні в контексті використання інструментів регіонального розвитку, а також особливостей використання державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової державної політики у сфері туризму.

Виклад основного матеріалу

У сучасних умовах перед вітчизняною економікою стоїть питання необхідності відновлення її потенціалу з врахуванням існуючих можливостей та загроз. Сфера туризму в Україні має значний нереалізований потенціал, а за умов розроблення та імплементації дієвої державної туристичної політики в сукупності із використанням інструментів регіонального розвитку, туристична галузь може стати потужним підґрунтям економічного відновлення як регіонів, так і національної економіки в цілому. Зокрема, у довоєнний період туристична галузь показувала позитивну динаміку зростання, незважаючи на наслідки пандемії COVID-2019. Так, прямиї внесок туризму у ВВП України у 2020 році становив 3,9%, а загальний 12,6%. У світовій економіці туризм становить в середньому 10 %, а вітчизняний сектор туризму – це близько 534,9 млрд грн у 2020 році, при чому, враховуючи міжнародний досвід функціонування туристичної галузі, в Україні є значні приховані резерви до зростання частки [8] (рис. 1).

З інформації рис. 1. зрозуміло, що у 2011-2013 роках кількість туристів, які їхали з України відпочивати за кордон і кількість туристів-іноземців, які приїжджали до нас були майже на одному рівні. В Україну приїжджали близько 25 мільйонів іноземців (Молдова, Білорусь, Польща, Румунія тощо). Після 2013-2014 року кількість іноземних туристів скоротилася удвічі – до 12,5 млн осіб. У наступні роки в'їзний туризм зберігався приблизно на такому ж рівні: в 2019 році Україну відвідало 13,7 млн іноземців. За останні два роки цифри по в'їзду залишалися на рівні 3,5 млн (через пандемію COVID-2019), крім того, майже 95 % іноземців в'їхало з туристичною метою згідно класифікації UNWTO [8].

Визначальними чинниками відновлення туристичної галузі у післявоєнному періоді є успішне поєднання двох складових: ефективна державна туристична політика та використання можливостей регіонального розвитку. Слід зауважити, що до 2022 р. майже всі регіони України приділяли увагу розвитку туризму. Крім того, можна виділити певні «спеціалізації» регіонів за видами туризму. Наприклад, завдяки, приватним суб'єктам туристичної діяльності, у Закарпатті зроблено акцент на винно-гастрономічний туризм, у південних регіонах – на літній курортний туризм, у Прикарпатті – на зимовий лижний туризм. Проте, не зважаючи на значне зростання попиту, не всюди на достатньому рівні розвинута туристична інфраструктура та впорядковано відповідні маршрути. Досить часто саме на приватний сектор припадає

значна сума капітальних видатків на облаштування туристичної інфраструктури. Проте, з врахуванням комплексного підходу до забезпечення належного рівня туристичної інфраструктури (аеропорти, вокзали, транспорт, матеріально-технічна база суб'єктів туристичної діяльності, музеї, пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями тощо), потрібно розробити механізм взаємодії центральних органів виконавчої влади, відповідальних за реалізацію туристичної політики, органів місцевого самоврядування та представників туристичної бізнес-спільноти.

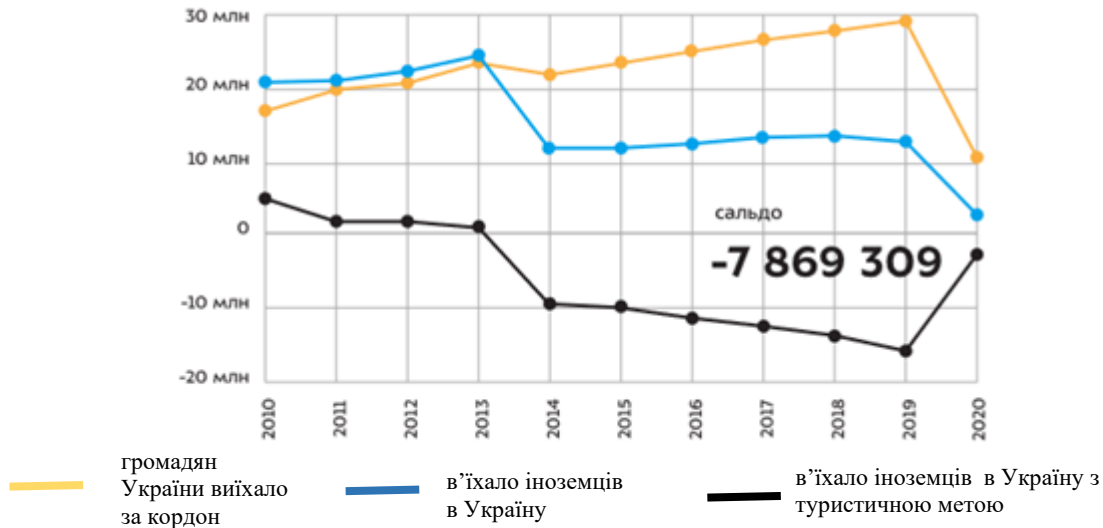

Рис. 1. Динаміка перетину кордону України

Джерело: [8]

Зазначимо, в 2014-2016 рр. відбулись значні трансформації в системі державного управління та регулювання, які були направлені на підвищення рівня децентралізації державного управління та вітчизняної економіки. В цілому, децентралізація являє собою передачу повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування. Кінцевою метою децентралізації було, передусім, забезпечення спроможності місцевих громад самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Йдеться про наділення територіальних громад більшими ресурсами та про мобілізацію їхніх внутрішніх резервів. Зокрема, починаючи з 2015 р. вступили в дію зміни до Податкового кодексу України [9] та Бюджетного кодексу України [10], які розширили фінансові можливості місцевого самоврядування та дозволили зробити економічно самодостатніми та спроможними об'єднані громади. Реалізація реформи децентралізації передбачала отримання усього спектру повноважень та фінансових ресурсів, що їх наразі уже мають міста обласного значення, зокрема зарахування 60 % податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження, зарахування до місцевих бюджетів 10 % податку на прибуток підприємств, акцизного податку, 80 % замість 35 % екологічного податку, прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, державні субвенції. Законодавчі зміни надали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від прийняття закону про Державний бюджет, створюючи, таким чином, засади функціонування фіскальної централізації. Зауважимо, фіскальна децентралізація в Україні стала першим кроком до проведення державної програми передачі розширених бюджетних і владних повноважень органам місцевого самоврядування. Шляхом перерозподілу загальнонаціональних податків за останні п'ять років спостерігається безперервне зростання податкових надходжень у місцеві бюджети, що створює ґрунтовне підґрунтя для їх зростання та розвитку. Попри регіональні відмінності, фіскальна децентралізація, у комбінації з іншими сучасними інструментами державної підтримки (державно-приватне партнерство, програма релокації бізнесу), може надати широкий бюджетний простір для впровадження місцевих ініціатив. Визначальне місце в цій системі взаємовідносин має займати державно-приватне партнерство. Відмітимо, у розвинутих країнах світу органи державної влади намагаються відсторонитися від прямої участі у формуванні або реалізації туристичного продукту. За таких умов відбувається певна децентралізація державних управлінських функцій на туристичних ринках, де процеси саморегулювання були підтримані високою якістю надання туристичних послуг. Такими ринками стали, наприклад, Німеччина та Італія, де сфера туризму знаходиться у винятковій відповідальності місцевої влади. Питання координації дій учасників туристичного ринку вирішуються у зазначених державах місцевими органами влади за допомогою державно-приватного партнерства (Public-Private Partnership). Ще в березні 2005 року Рада Європи офіційно рекомендувала європейським країнам активніше застосовувати

механізми такого партнерства для інфраструктурних перетворень [11, 12]. Відповідно до цього, державно-приватне партнерство – це взаємодія між організаціями державного сектору, місцевими органами управління та інвесторами приватного сектору й бізнесом з метою проектування, планування, фінансування, будівництва, забезпечення та/або експлуатації інфраструктури, об'єктів туризму або супутніх туристичних послуг. Таким чином, можна сформувати основні складові державної туристичної політики з врахуванням залучення інструментів регіонального розвитку та представників приватного сектору (рис. 2)

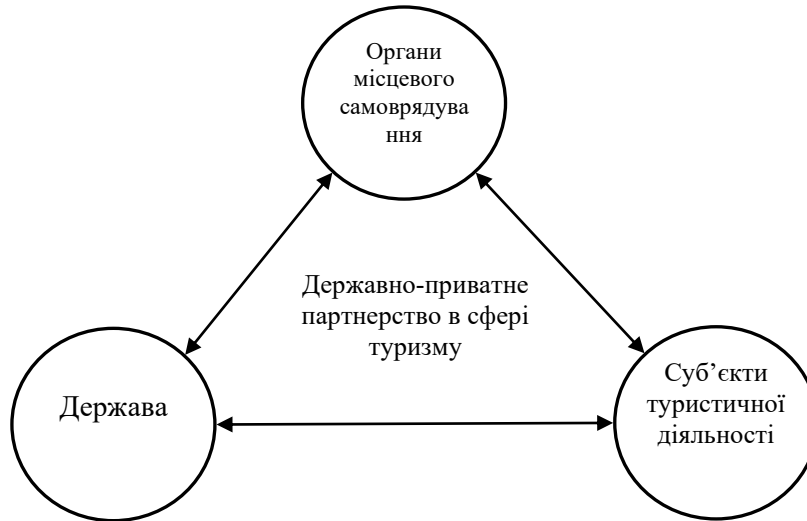

Рис. 2. Учасники системи відносин державно-приватного партнерства в сфері туризму

З інформації рис. 1 зрозуміло, що основними зацікавленими сторонами успішного розвитку туристичної галузі є три учасники системи державно-приватного партнерства: держава, органи місцевого самоврядування (територіальні громади) та суб'єкти туристичної діяльності різних форм власності (приватні, колективні, державні). Кожен учасник цієї системи відносин переслідує досягнення своїх інтересів, які в свою чергу визначають області відповідальності (табл. 1).

Таблиця 1

Інтереси та області відповідальності учасників системи відносин державно-приватного партнерства в сфері туризму

Учасники	Інтереси	Область відповідальності
Держава	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення надходжень до державного бюджету; – ефект синергії в контексті розвитку суміжних із туризмом галузей національного господарства (транспорт, страхування, готельно-ресторанна справа); – зростання зайнятості населення 	<ul style="list-style-type: none"> – фінансування проєктів щодо розвитку транспортної інфраструктури (аеропорти, вокзали, облаштування пунктів пропуску для міжнародного сполучення для різних видів транспорту); – облаштування дорожнього полотна до центрів перебування туристів; – туристичний маркетинг та брендинг на міжнародному рівні
Органи місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> – зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів; – економічний, соціальний та культурний розвиток громад; – зростання зайнятості місцевого населення 	<ul style="list-style-type: none"> – фінансування проєктів розвитку місцевої інфраструктури та ЖКГ (дорожнє полотно в межах населених пунктів, транспорт, соціальна інфраструктура (доступ до якісної медичної допомоги туристам)); – туристичний маркетинг та брендинг на національному рівні
Суб'єкти туристичної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – отримання прибутку та зростання капіталізації бізнесу від надання туристичних послуг; – розвиток та розростання власної справи 	<ul style="list-style-type: none"> – фінансування проєктів будівництва житлової інфраструктури; – організація програм та маршрутів відпочинку для туристів; – організація виробництва та продажу місцевої сувенірної продукції

Відмітимо, відповідно до вітчизняного законодавства, державно-приватне партнерство в Україні – система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) наявних об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та у користуванні (експлуатації) такими об'єктами [13].

Зазначимо, застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації державної туристичної політики в контексті вдосконалення регіонального розвитку в сфері туризму дозволить:

- залучити значні інвестиції для реалізації проєктів інфраструктурного характеру у регіонах України;

- збільшити податкові надходження до бюджетів усіх рівнів;

- підвищити рівень зайнятості місцевого населення;

- знизити навантаження на видаткову частину державного та регіональних бюджетів;

- перерозподілити ризики та посилити відповідальність сторін державно-приватного партнерства за управління та реалізацію інвестиційних проєктів тощо.

Слід зауважити, що у світі налічується більше 100 проєктів державно-приватного партнерства, реалізованих у сфері туризму. Приклади успішної взаємодії держави, органів місцевої влади та бізнес-спільноти доводять свою ефективність у різних країнах із різним рівнем економічного розвитку та туристичного потенціалу. Деякі з проєктів були орієнтовані на розвиток туризму по країні в цілому (Таїланд, Австралія, Непал, країни Карибського басейну, Канада, Гана), інші – на розвиток певних туристичних дестинацій та (або) певних видів туризму на їхніх територіях (Кіпр, затока Акаба, національні парки тощо). Існують й такі, що стосуються розвитку певного об'єкта туристичної привабливості (готель «Armada» у м. Стамбул, тематичний парк «Диснейленд» у м. Париж) [14].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, в основу розроблення вітчизняної туристичної політики у післявоєнний період мають бути покладені особливості використання інструментів регіонального розвитку та державно-приватного партнерства. Використання цих інструментів в сфері туризму дозволить забезпечити економічне відновлення не лише певних регіонів, але й держави в цілому. В основі цієї взаємодії є активна співпраця держави, місцевих органів влади та бізнесу на взаємній вигоді. Ефективне виконання центральними органами влади своїх функцій і створення сприятливих умов для розвитку туристичного бізнесу (зокрема, розбудова відповідної транспортної, соціальної інфраструктури, будівництво готелів та ресторанів, створення та розвиток туристичних продуктів) зумовить зростання кількості робочих місць, збільшення податкових надходжень до держбюджету, розвиток територій. Міжнародний досвід свідчить про доцільність співпраці держави на різних рівнях та підприємницьких структур. Крім того, ця взаємодія може відбуватися як на рівні країни в цілому, так і стосуватися тільки певної території або конкретного туристичного продукту. Головним завданням в цьому контексті є вироблення нормативно-правових засад державно-приватного партнерства, яке дозволить забезпечити максимальне залучення територіальних громад та бізнесу до розвитку вітчизняного туризму.

Література

1. Statement by Executive Vice-President Dombrovskis at Ukraine Recovery Conference, Lugano, Switzerland. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/dombrovskis/announcements/statement-executive-vice-president-dombrovskis-ukraine-recovery-conference-lugano-switzerland_en
2. Григор'єва Л.В., Журба І.Є., Матюх С.А. Маркетинг туризму та реклама : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Хмельницький : ХНУ, 2018. 235 с.
3. Гризовська Л. О. Особливості та сучасні тенденції управління туристичним бізнесом в Україні. Економіка та управління підприємствами. 2018. Випуск 28-1. С. 115-118. URL: [//bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/24.pdf](https://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/24.pdf)
4. Гуменюк А. І. Комплексний механізм державного регулювання розвитку туристичної сфери. Науково-практичний журнал «Економіка та держава». Том 1 № 4 (16). 2020. С. 16-21.
5. Колєда Г.І. Реформування публічного управління сферою туризму на регіональному рівні в умовах децентралізації в Україні : дис. доктора філософії : 281. Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Дніпро, 2021. 322 с.
6. Шпак Л. О. Державне регулювання економічного розвитку регіонального туристично-рекреаційного комплексу. Економіка та держава. 2014. № 3. С. 50–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_3_13.
7. Шупік Б.В. Поняття й ефективні методи державного регулювання міжнародного туризму в Україні. Держава та регіони. Серія «Державне управління». 2010. № 1. С. 130–135.
8. Інфографіка основних показників туристичної статистики України за 2020 рік. Національна туристична організація України. URL: <https://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-statistics-barometer-poster-2020.pdf>
9. Податковий Кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. (редакція від 01.07.2022). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

10. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
11. Global Report on Public-Private Partnerships: Tourism Development. Published and printed by the World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, Spain. First printing: November 2015. URL: https://catedratim.files.wordpress.com/2017/01/omt-2015-global_report_public_private_partnerships_tourism_development.pdf
12. Козловський Є.В., Ткаченко Т.І. Особливості управління проектами в сфері туризму на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 9. С. 78–82.
13. Закон України про державно-приватне партнерство. Відом. Верхов. Ради України. 2010. № 40. Ст. 524
14. Лісіцина І.І. Державно-приватне партнерство в галузі туризму: зарубіжний досвід. Бізнес Інформ. 2013. № 11. С. 196–203.

References

1. Statement by Executive Vice-President Dombrovskis at Ukraine Recovery Conference, Lugano, Switzerland. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/dombrovskis/announcements/statement-executive-vice-president-dombrovskis-ukraine-recovery-conference-lugano-switzerland_en
2. Hryhorieva L.V., Zhurba I.Ie., Matiukh S.A. Marketynh turyzmu ta reklama : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Khmelnytskyi : KhNU, 2018. 235 s.
3. Hryzovska L. O. Osoblyvosti ta suchasni tendentsii upravlinnia turystychnym biznesom v Ukraini. Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy. 2018. Vypusk 28-1. S. 115-118. URL: [//bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/24.pdf](http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/24.pdf)
4. Humeniuk A. I. Kompleksnyi mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання rozvytku turystychnoi sfery. Naukovo-praktychnyi zhurnal «Ekonomika ta derzhava». Tom 1 № 4 (16). 2020. S. 16-21.
5. Kolieda H.I. Reformuvannya publicnoho upravlinnia sferoiu turyzmu na rehionalnomu rivni v umovakh detsentralizatsii v Ukraini : dys. doktora filosofii : 281. Dnipropetrovskyi rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Dnipro, 2021. 322 s.
6. Shpak L. O. Derzhavne rehuliuвання ekonomichnoho rozvytku rehionalnoho turystychno-rekreatsiynoho kompleksu. Ekonomika ta derzhava. 2014. № 3. S. 50–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_3_13.
7. Shupik B.V. Poniattia y efektyvni metody depzhavnoho rehuliuвання mizhnapodnoho turyzmu v Ukraini. Depzhava ta pehiony. Seriia «Depzhavne upravlinnia». 2010. № 1. С. 130–135.
8. Infografika osnovnykh pokaznykiv turystychnoi statystyky Ukrainy za 2020 rik. Natsionalna turystychna orhanizatsiia Ukrainy. URL: <https://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-statistics-barometer-poster-2020.pdf>
9. Podatkovy Kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 2 hrud. 2010 r. № 2755-VI. (redaktsiia vid 01.07.2022). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
10. Biudzhetni kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. No2456-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2010, No 50-51. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
11. Global Report on Public-Private Partnerships: Tourism Development. Published and printed by the World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, Spain. First printing: November 2015. URL: https://catedratim.files.wordpress.com/2017/01/omt-2015-global_report_public_private_partnerships_tourism_development.pdf
12. Kozlovskiy Ye.V., Tkachenko T.I. Osoblyvosti upravlinnia proektamy v sferi turyzmu na osnovi zastosuvannya mekhanizmiv derzhavno-privatnoho partnerstva. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2019. № 9. S. 78–82.
13. Zakon Ukrainy pro derzhavno-privatne partnerstvo. Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. 2010. № 40. St. 524
14. Lisitsyna I.I. Derzhavno-privatne partnerstvo v haluzi turyzmu: zarubizhnyi dosvid. Biznes Inform. 2013. № 11. С. 196–203.